

Г.Ф. Пономарьова
Л.О. Петриченко
О.О. Бабакіна

РИТОРИКА

Харків – 2013

13

20

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Г.Ф. Пономарьова,
Л.О. Петриченко, О.О. Бабакіна

РИТОРИКА

Затверджено Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих педагогічних закладів

К 192/25

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
"ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА
АКАДЕМІЯ" ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
БІБЛІОТЕКА
корпус №1

Харків 2013

УДК 378.147:808.5
ББК 74.580.24+83.7

Гриф надано Міністерством
освіти і науки України
(Лист від 5.02.2013 р. №1/11-1119)

Рецензенти:

В.С.Калашиник – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови ХНУ імені В.Н.Каразіна;

С.Т.Золотухіна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди;

Т.І.Суценко – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри управління навчальним закладом і педагогіки вищої школи Класичного приватного університету.

Пономарьова Г.Ф. Риторика: підручник / Г.Ф. Пономарьова
П 56 Л.О. Петриченко, О.О. Бабакіна. – Харків: КЗ «ХГПА» ХОР, 2013. – 420 с.

ISBN 978-966-659-191-6

У даному підручнику наведено основні відомості з історії розвитку риторики. Особливу увагу приділено провідним напрямкам сучасної риторики, теорії комунікації та методам аргументації. Наведено не тільки класичні погляди на риторику, але й нові методики, які враховують сучасні вимоги.

Матеріали, вміщені у підручнику, стануть у нагоді викладачам та студентам вищих навчальних закладів гуманітарних спеціальностей.

УДК 378.147:808.5
ББК 74.580.24+83.7

ISBN 978-966-659-191-6

© Г.Ф. Пономарьова,
Л.О.Петриченко,
О.О. Бабакіна, 2013

ЗМІСТ

Передмова	5
Структура залікових кредитів.....	8
Змістовий модуль I Історичний розвиток риторики.....	8
Змістовий модуль II Класична риторика.....	9
Змістовий модуль III Сучасна риторика (неориторика).....	10
Вступ. Риторика як наука й навчальна дисципліна.....	11
Змістовий модуль I. Історичний розвиток риторики.....	30
Тематичний модуль 1. Історія зарубіжної риторики.....	30
Тема 1. Міфологія і красномовство	30
Тема 2. Основні риси риторики Стародавнього Світу	34
Тема 3. Античне ораторське мистецтво	44
Тема 4. Риторика Західного світу	61
Тематичний модуль 2. Розвиток ораторського мистецтва в Україні	75
Тема 1. Історичний погляд на розвиток риторики в Україні	75
Тема 2. Риторика радянської доби	107
Тема 3. Риторика пострадянського періоду	119
Підсумковий модульний контроль	136
Змістовий модуль II. Класична риторика.....	143
Тематичний модуль 1. Основи класичної риторики	143
Тема 1. Етапи розвитку класичної риторики. Поняття класичної риторики. Види та жанри класичної риторики	143
Тема 2. Типи промов за знаковим оформленням та закріпленням. Види промов	163
Тематичний модуль 2. Інвенція як складова класичної риторики.....	175
Тема 1. Поняття "інвенція". Концепція промови. Вибір теми. Моделювання аудиторії	175
Тема 2. Відбір матеріалу для виступу. Стратегія і тактика виступу.....	180
Тематичний модуль 3. Основні поняття і закони диспозиції ...	187
Тема 1. Основна частина диспозиції. Виклад. Методи викладу матеріалу. Аргументація	187
Тема 2. Логічні та психологічні засади промови. Логічна побудова тексту. Логічні помилки	194
Тема 3. Фінал і висновки	203
Тематичний модуль 4. Елокуція класичної риторики	209
Тема 1. Елементи художності та літературні прийоми в мові оратора. Художньо-словесний образ і закони його творення	209
Тема 2. Стиль ораторського твору	233
Тема 3. Зовнішня культура оратора	244
Підсумковий модульний контроль	249

Змістовий модуль III. Сучасна риторика (неориторика) ...	259
Тематичний модуль 1. Уведення в неориторичку	259
Тема 1. Основні поняття неориторики. Основні напрямки розвитку неориторики	259
Тема 2. "Чорна" риторика. Проблеми і завдання. Етос в "чорній" риторичі. Особливості ведення діалогу в "чорній" риторичі.....	276
Тема 3. Правила організації мовленнєвого акту. Конфліктологія. Каскадна техніка	285
Тематичний модуль 2. Особливості сучасної аргументації... ..	293
Тема 1. Види аргументації	293
Тема 2. Виверти в неориторичі. Правила вживання особових займенників у промові оратора	297
Підсумковий модульний контроль	305
Додаток. Хрестоматія до курсу риторики	311

Передмова

З давніх часів рівень володіння словом визначав рівень освіченості та загальної культури людини. На сьогодні однією з найактуальніших проблем є вміння вільно, комунікативно виправдано користуватися невичерпними засобами, багатствами рідної мови. А навчитися володіти мовою можна лише у процесі спілкування.

Життя людини – це спілкування, і, насамперед, завдяки мові вона переймає знання, вміння своїх сучасників, засвоює досвід попередніх поколінь. Мова кодує й акумулює наше життя, тому є засобом інтелектуального й естетичного освоєння світу. Культура й цивілізація нації, естетика й етика – це величезне сховище людських знань і досвіду.

Особистість формується переважно мовою, її лексико-понятійним арсеналом. Видатний український учений О. Потебня писав: "Мовна індивідуальність виділяє людину як особистість, і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства".

Між рівнем освіченості, загальної культури та рівнем мовної культури людини є чітка співмірність і залежність. Спрямованість на інтелектуальне зростання, творчий пошук, духовні прагнення у свідомості кожної молодої людини має поєднуватися з внутрішньою проблемою інтенсивно вивчати мову, оволодівати лексиконом, виражальними засобами, бо мова є і засобом інтелектуально-культурних досягнень, і способом презентації їх у суспільстві.

Завданням курсу "Риторика" є формування мовної культури у сфері усного мовлення. Комунікативною змістовою лінією запропонованого курсу "Риторика" передбачено створення власних висловлювань монологічного та діалогічного характеру, що сприяє розвитку культури мовлення студентів у кількох сферах одночасно:

- родинній;
- психологічній;
- соціальній;

- навчальній і навчально-професійній.

У кожній сфері є свої правила та закони мовного спілкування. Щоб досягти досконалості, необхідно пройти кілька етапів.

Даний курс будується на двох рівнях (етапах):

1. Перший рівень (етап) – мовна правильність (вивчення правил користування мовою, її лексикою, граматичним і фонетичним ладом; вироблення орфоепічних навичок, уміння будувати речення, користуватися ними).

2. Другий рівень (етап) – інтеріоризація, яка має засвідчити вміння реалізувати себе у висловлюваннях відповідно до власного внутрішнього стану, вміння творити себе засобами мови та виражати свою особистість.

Завданням курсу "Риторика" автори вважають:

- сприяти збагаченню словникового запасу студентів;
- виробити й розвинути логічне мислення, вміння й навички оптимального слововживання відповідно до мовленнєвої ситуації;
- сформувати навички мовленнєвого самоконтролю й самоаналізу;
- навчити студентів дотримуватися правил мовленнєвого етикету;
- виховати потребу й уміння користуватися словниками та довідниками.

Водночас автори – укладачі цього підручника мали на меті формування у студентів таких умінь:

- діагностувати основні порушення акцентуаційних та орфоепічних норм;
- використовувати засоби милозвучності у мовленні;
- правильно й доцільно використовувати морфологічні та синтаксичні засоби української мови відповідно до конкретних умов мовлення;
- визначати у чужому мовленні та використовувати у своєму основні структурні елементи та добирати максимально ефективні мовні засоби для укладання публічних виступів різних жанрів;
- навчитися самостійно складати план ораторського виступу, промови, давати оцінку стильовому аспекту мовлення.

Підручник складається з двох частин: **навчального курсу**, де викладаються основні науково-теоретичні й історичні категорії, закони риторики та **хрестоматії**, яка містить зразки (фрагменти) праць риторів античного світу, діячів української риторики, видатних діячів української літератури та мистецтва.

Автори-укладачі вважали за потрібне використати монографії та збірники наукових праць видатних ораторів, фрагменти оригінальних промов і виступів, текстів тих мислителів-риторів, які прийняті при розгляді відповідних тем.

На нашу думку, активізації процесу викладання сприятиме запровадження нових форм проведення занять. Ефективними будуть заняття: наукові діалоги, діагностичні обстеження, дослідження, практикуми, захист індивідуальних і групових наукових проектів, конкурси.

Під час проведення практичних і семінарських занять пропонуємо такі інтерактивні методи навчання: лекція з елементами "групування", активізована лекція, метод проектів, запитання Блума, взаємне навчання, бесіда за Сократом, дискусія, синтез думок тощо.

Автори-укладачі вважають за доцільне літературу подати після розгляду важкої теми, що полегшить роботу студентів над першоджерелами.

Цей підручник створений відповідно до державних освітніх стандартів і вимог Болонського процесу.

Автори сподіваються, що це видання стане в нагоді студентам і викладачам вищих навчальних закладів гуманітарного профілю.